

واژه‌های کلیدی: نگرش اقتصادی- اجتماعی، سد معشوره،
 مهاجرت اجباری، زیر آب رفته، استان لرستان

مقدمه

نیاز همیشگی انسان به آب به ویژه در مناطق خشک موجب شد که از زمان‌های بسیار دور انسان به فکر نگهداری و ذخیره آب برای فصول خشک خود باشد و به این منظور روش‌های مختلفی مانند ایجاد قنات، آب انبار، سد های کوچک و بزرگ مورد استفاده قرار گرفت. با گذشت زمان و پس از بروز انقلاب صنعتی که رشد جمعیت سرعت چشم‌گیری به خود گرفت، نیاز به آب برای تولید محصولات صنعتی، کشاورزی و مصرف مستقیم افزایش یافت و هم‌زمان با رشد فن‌آوری و توانایی‌های ماشینی بشر، امکان ساخت و ساز سدهای عریض و طویل و متعدد برای او فراهم آمد. ذخیره آب و تأمین انرژی از طریق سدها امری اجتناب ناپذیر تصور شد [۱۳]. احداث سد علی‌رغم منافع متعدد، پیامدهای ناگوار اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی دارد. از جمله به زیر آب رفتن بخشی از روستاهای بالادست سد، تخریب مراتع و زیر آب رفتن زمین‌های کشاورزی آسیب‌های احداث سدها در مناطق مختلف به ویژه مناطق روستایی است. لذا این عامل سبب شده که اجرای سد در برخی کشورها متوقف شود که می‌توان به کشورهایی هم‌چون امریکا اشاره نمود [۱۲].

در ایران وجود رودهای پرآب و دائمی در دره های رشته کوه زاگرس، دولت‌ها را وادار به استفاده‌های مختلف از این مواهب خدادادی نموده است که احداث سد یکی از اینهاست. (مثل احداث سدهای کرخه و گتوند و کارون و...). سد معشوره در حد فاصل بین شهرستان‌های کوهدشت - دلفان و الشتر در استان لرستان که بر روی رود پر آب کشکان است. در بالادست و پایین‌دست این سد، روستاهای فراوانی در دره ها و سواحل این رود دائمی قرار دارند. ساخت این سازه بزرگ با این‌که منفعت فراوانی برای منطقه و کشورمان دارد، اما علاوه بر این منفعت‌ها در زمان آبیگری کامل سد، اراضی و ساختمان‌های ساکنان ۱۴ روستا در بالادست این سد به زیر آب می‌روند که با احداث سد معشوره، ابعاد مختلف زندگی روستاییان بالادست سد به‌ویژه از منظر اقتصادی (شغل، درآمد و مالکیت) و اجتماعی و فرهنگی (مهاجرت اجباری، روابط فامیلی و قبیله‌ای، آداب و رسوم) در معرض تغییرات فراوانی قرار خواهند گرفت. با توجه به نکات گفته شده سال تحقیق به‌صورت زیر است:

اثرات اقتصادی-اجتماعی احداث سد از دیدگاه
 ساکنان روستاهای بالادست-مطالعه موردی سد
 معشوره استان لرستان

رضا رضایی^۱ و آئیژ عزمی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۱۵

DOR: 20.1001.1.26454777.1400.9.34.2.7

چکیده

سد یکی از طرح‌های عظیم توسعه‌ای محسوب می‌شود. با اجرای این طرح، دریاچه‌ای در پشت سد تشکیل شده و سطح قابل توجهی از اراضی زیر آب می‌رود که سبب می‌شود برای افراد زیادی از ساکنان حاشیه دریاچه اشتغال ایجاد شود. امروزه احداث سد منافع و مضرات اقتصادی- اجتماعی زیادی داشته و تلاش می‌شود تا در قالب بررسی آثار این طرح، بیش‌ترین منفعت و کم‌ترین ضرر حاصل شود. هدف اصلی این تحقیق سنجش نگرش ساکنان ۱۴ روستای بالادست سد از اثرات اقتصادی- اجتماعی ساخت سد معشوره در استان لرستان، بر زندگی آنهاست. جامعه آماری در این تحقیق شامل ساکنان روستاهای بالادست سد معشوره می‌باشد که ۲۹۰ نفر از آنها بر اساس فرمول کوکران مشخص شدند. بعد از جمع‌آوری داده‌ها، با استفاده از نرم‌افزار SPSS رابطه‌ای معنادار بین متغیر سن افراد با میزان رضایت از اجرای پروژه و مقصد مهاجران در آینده مشاهده شد و نگرش ساکنان در دو مقطع زمانی قبل و بعد از احداث سد و نگرش دو گروه از ساکنان بر اساس میزان اراضی که زیر آب می‌رود، بررسی شد. بر طبق نتایج بدست آمده تفاوت قابل ملاحظه‌ای در نگرش ساکنان در دو مقطع زمانی قبل و بعد از احداث سد و نگرش دو گروه (بر اساس میزان زیر آب رفتن اراضی شان) وجود داشت و این بیانگر تغییرات ایجاد شده در ابعاد اقتصادی-اجتماعی ساکنان بر اثر ساخت سد است.

۱- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه رازی، دانشکده ادبیات و علم انسانی، گروه جغرافیا، کرمانشاه، ایران

۲- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه رازی، دانشکده ادبیات و علم انسانی، گروه جغرافیا، کرمانشاه، ایران
 Email: azmi@razi.ac.ir

- ساخت سد معشوره چه اثرات اقتصادی و اجتماعی بر زندگی ساکنان بالادست سد دارد؟

یکی از اهداف مهم اغلب برنامه ریزها، ایجاد تعادل زیستی برای جمعیت یک سرزمین است. درحال حاضر نابرابری شدیدی از نظر درآمد و سطح زندگی بین جوامع شهری و روستایی ایران وجود دارد. در چنین حالتی، به منظور کاهش نابرابری‌های زیستی بین دو فضای شهر و روستا و لزوم توجه به برنامه ریزی روستایی در بطن برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای، هرچه بیش‌تر نمایان می‌شود [۱۹]. آثار اجتماعی سدهای بزرگ شامل اثر آن بر معیشت، سلامت، نظام‌های اجتماعی و فرهنگ‌ها، جزء تفکیک ناپذیر عملکرد آن‌ها محسوب می‌شوند. سدها یکی از مجموعه طرح‌های زیر بنایی هستند که برای توسعه اقتصادی یک منطقه، کشور، یا یک حوضه آبریز، ساخته می‌شوند. سودهای مستقیمی که این سدها برای مردم ایجاد می‌کنند، معمولاً توسط ارقام پولی در تحلیل‌های اقتصادی نشان داده می‌شود و بر حسب عبارت‌های علوم انسانی ثبت و ارائه نمی‌گردند. به علاوه در نظر گرفتن منافع طرح‌ها، مانند تأمین آب، برق و مهار سیل، و سایر بهره‌ها و فایده‌های غیرمستقیم اقتصادی و یا تأثیر ضریب‌های افزایشی آن‌ها، به تنهایی کافی نیست. اما هم‌زمان سدها، روی بسیاری از مردم و جوامع تأثیر منفی نیز گذاشته‌اند. این موضوع را می‌توان از طریق پایگاه اطلاعاتی کمیسیون جهانی سدها و بیش‌تر از طریق بسیاری از گفته‌های مردم تأثیرپذیر از سدها در مشاوره‌های منطقه‌ای کمیسیون جهانی سدها و جلسه‌های سازمان‌های غیر دولتی در اروپا و آفریقای جنوبی، به طور آشکار مشاهده کرد [۶].

تأثیرات ساخت سد بر جوامع محلی

تأثیرات مهاجرتی ساخت سد: جابجایی جمعیتی که محل سکونت و زمین‌های کشاورزی آن‌ها به موجب احداث سد به زیر آب رفته‌اند، یکی از مهم‌ترین اثرات ناشی از احداث سدها به شمار می‌رود. وقتی که یک سد احداث می‌شود جمعیتی از مردم، محل سکونت آن‌ها به زیر آب رفته و با مشکلات عمده‌ای مواجه می‌شوند که می‌بایست برنامه‌ریزی‌هایی برای اسکان مجدد این جمعیت سرگردان صورت پذیرد. به‌عنوان مثال در کشور چین که یکی از مهم‌ترین کشورهای سد ساز در دنیا محسوب می‌شود، بروز چنین مشکلاتی همواره زندگی افرادی را که از محل سکونت خود جابجا شده‌اند را با مخاطره همراه کرده است، مشکلاتی از قبیل تغییرات سازمانی و نهادی، افزایش خطرات ناشی از بیماری، تزلزل در وضعیت اقتصادی جمعیت جابجا شده بخصوص در زمینه توان اشتغال، از بین رفتن اموال و دارایی‌های افراد و از همه مهم‌تر از بین رفتن اراضی کشاورزی و مراتع جلگه‌ای کناره آبراهه اصلی را به همراه دارد [۱۶].

تأثیرات سیاسی: سدها علاوه بر تأثیراتی که از لحاظ اقتصادی بر ساکنان پیرامون خود می‌گذارند، تأثیرات اجتماعی و سیاسی نیز به همراه دارند. در واقع احداث سدها در نقاط مختلف می‌تواند

تأثیرات و تغییرات جمعیتی بر پیکره آن اجتماع داشته باشند. پس از احداث سد مدیریت و اداره جوامع و تسکین آن‌ها در زمینه تغییرات اجتماعی مسأله مهمی است که همواره باید مورد توجه قرار گیرد، زیرا این تأثیرات اهمیت بسزایی در ثبات و عدم ثبات جوامعی دارند که سد زندگی آن‌ها را تحت تأثیر قرار داده است [۱۰].

اثر بر بهداشت محیط و زندگی افراد روستایی: تغییرهای زیست محیطی و گسیختگی اجتماعی ناشی از احداث سدهای بزرگ و تأسیسات وابسته مانند طرح‌های آبیاری، می‌توانند تأثیرهای منفی قابل‌توجهی روی جمعیت‌های محلی و جوامع پایین دست داشته بگذارند. موضوع برابری در تغذیه و بهداشت جمعیت و توانایی مقاومت در مقابل شرایط بهداشتی جدید، از جمله پیامدهای منفی بهداشتی احداث سدها محسوب می‌شود. در میان جمعیت اسکان یافته، دستیابی به آب شرب، خدمات بهداشتی و توانایی رویارویی با شرایط اجتماعی و زیست محیطی فیزیکی جدید، تعیین کننده شرایط بهداشتی و سلامت هستند. در نواحی استوایی، بیماری‌های مسری فراوانی بر اثر احداث سدها و مخازن آب به وجود می‌آیند. بسیاری از طرح‌های سدسازی و آبیاری در نواحی مالاریا خیز، باعث افزایش بیماری مالاریا بوده است. پدیدآمدن محیط رشد عوامل بیماری‌ها مخصوصاً در مناطق گرم باعث تشدید بیماری‌های مربوط به آب می‌گردد [۸].

اثر بر فرهنگ و میراث فرهنگی روستاها: ۱- در مرحله بهره‌برداری از سد به دلیل بیش‌تر شدن دسترسی‌ها و ایجاد تسهیلات جدید و تغییر در فیزیک محیط زیست، قسمت‌هایی از آثار باستانی و معماری و مناظر زیبا و مناطق مورد توجه از نظر علمی، تخریب یا تحت تأثیر فرسایش بیش‌تر قرار می‌گیرند. ۲- اثرات فعالیت‌های بهره‌برداری از سد و خدمات جنبی آن بر درک بهتر مردم از زندگی، تغییر در آداب و سنن و دسترسی به کتابخانه و سینما و گردش در پارک‌های احداثی و محوطه‌ها و رستوران‌ها و ورزشگاه و امثال آن؛ ۳- اثرات اختلاط فرهنگ‌ها و عقاید مختلف، و یا احیاناً درگیری‌های فکری و اختلافی کارکنان سد با سکنه بومی منطقه؛ ۴- آثار باستانی و معماری و مناطق زیبا و منظره‌های خوب یا مناطقی که از نظر علمی در زمین‌شناسی مهم هستند و به زیرآب فرو می‌روند، یا در حین عملیات ساخت اطراف آن تخریب خواهند شد؛ ۵- تغییراتی که در امکانات تفریحات سالم و فراغت از گرفتاریهای شهر، گردش برون شهری پیش می‌آید؛ ۶- تغییراتی که در الگوی جهانگردی و ایرانگردی (گردشگری) منطقه پیش می‌آید [۶].

توکلی [۱۷] اعتقاد دارد که جابجایی و اسکان مجدد جوامع روستایی به گونه‌ای که از نظر اقتصادی دائمی، در بعد اجتماعی رضایت بخش و از جنبه زیست محیطی پایدارتر باشد، تلاشی پیچیده و در تمامی مداخلات توسعه یکی از دشوارترین است. از این رو در اغلب موارد با مشکلات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی روبرو می‌باشد. انتقال جوامع روستایی به محیط‌های بیگانه توان سازگاری را از بین برده و فقر را تشدید نموده و بسیاری از آن‌ها

را روانه شهر ها می سازد. متأسفانه بیش تر پروژه های اسکان در جهان سوم فاقد مطالعات اجتماعی، اقتصادی لازم بوده و در عمل با شکست روبرو می شوند.

ملک حسینی [۸] معتقد است که یکی از این نکات مهم در بحث اجتماعی و اقتصادی این است که طرح های آبخیزداری منطبق با ویژگی های حوزه آبخیز، توان های طبیعی و بالقوه و امکانات توسعه و بهره برداری از منابع موجود، فرهنگ و شیوه های بهره برداری می باشند و امکانات توسعه و بهره برداری رایج و متداول از منابع آب و خاک، وضعیت اقتصادی و اجتماعی را مد نظر قرار دهند. به طور گسترده تر، کل جوامعی که مخازن سدها از ارضی آن ها زیر آب برده و یا موجب تغییر شکل رودخانه ها شده است، رابطه خود را با منابع طبیعی و میراث فرهنگی از دست داده اند.

ساعدی [۱۴] ضمن بر شمردن تغییرات ایجاد شده در آب و هوای ناحیه اطراف سد و تأثیرات مثبت بر مراتع، از هجوم افراد زیاد و غیرمالک به نواحی اطراف سد، استفاده های بیش از حد از منابع طبیعی و هدر رفتن آن منابع و رقابت بر سر تسخیر املاک خبر می دهد.

محمودی و همکاران [۷] معتقدند توسعه منابع آب و احداث سدهای مخزنی در دهه های اخیر لزوم توجه جدی به این سازه ها را افزایش داده است. به رغم وجود منافع اقتصادی این سازه ها برای جوامع، پیامدهایی هم چون تبدیل رودهای خروشان به جوی آب و به عکس، بالا آمدن بیش از حد سطح آب زیر زمینی منطقه و پیامدهای اجتماعی از جمله نارضایتی ساکنین از حمایت های مالی از سوی دولت ها و... را در بر دارد.

امینی و همکاران [۲] در مقاله ای معتقد هستند که احداث سد بر سرمایه های معیشتی^۱ تأثیرگذار است. به این صورت که میانگین رتبه ی دارایی های معیشتی قبل از احداث سد بالاتر از میانگین بعد از احداث سد بوده است، یعنی از نظر پاسخ دهندگان احداث سد بر معیشت روستاییان آثار مخربی داشته است.

حبیب نژاد لجنی و همکاران [۵] در مقاله ای معتقد است که جابجایی مردم ناشی از سد طرحی موفقیت آمیز نیست؛ چون بر اساس نتایج تحقیق، عدم رعایت ملاحظات کالبدی-زیرساختی، عدم رعایت ملاحظات زیست محیطی در احداث روستای جدید، عملکرد اجتماعی نامناسب سکونتگاه جدید، مشکلات مرتبط با وضعیت اقتصادی خانوار روستایی و عملکرد نامناسب سکونتگاه های جدید از بعد فرهنگی-روانی مهم ترین مشکلات روستاییان پس از جابه جایی از موانع جابجایی محسوب می شوند.

ویسی [۱۹] در مقاله ای عنوان کردند که در محدوده سدها، حضور مردم میزان لذت آن ها از فعالیت گردشگری را افزایش می دهد. برآورد تمایل به پرداخت گردشگران نیز نشان داد که بیش از نیمی

از مردم در صورتی که هزینه ها صرف حفاظت منطقه شود تمایل به پرداخت دارند. به عبارتی سدها جاذبه های گردشگری هستند که در صورت سرمایه گذاری به مناطق مناسبی برای جذب گردشگر تبدیل می شوند.

آگویر [۱] در مقاله ای عنوان کرده است که ساخت این سد خطرات متنوع و زیادی را برای جوامع ایجاد کرده است. از جمله اختلاف بین مردمی که به صورت مستقیم یا غیر مستقیم تحت تأثیر قرار گرفته بودند، هم چنین مردمی که به صورت مستقیم تحت تأثیر قرار گرفته بودند خانه ها و زمین هایشان را به دلیل زیر آب رفتن از دست داده بودند و منجر به جابجایی آن ها شده بود. این در حالی بود که جوامعی که به صورت غیرمستقیم تحت تأثیر قرار گرفته بودند متحمل خساراتی مثل تخریب راه ها و مسیرهای ارتباطی آن ها، قابلیت دسترسی آنها، مشکلاتی در زمینه منابع آب آن ها و بالاخره مشکلات بهداشتی و آلودگی ماهی ها شده بودند.

تیل و همکاران [۱۸] مقایسه ای بین المللی از مطالعات موردی و کاربردهای آن جهت بدست آوردن تجربیات بهتر، ضمن بررسی تأثیرات اجتماعی پروژه های سدسازی در آفریقا و چین و هم چنین تأثیرات احداث سدها و سازه های آبرسانی بر مسائلی از قبیل اقتصاد روستایی، حمل و نقل، تأسیسات زیر بنایی، مسکن، فرهنگ، بهداشت، نیروی انسانی، مهاجرت و اقامت در یک مکان دیگر، تغییرات در ساختار اقتصاد و سیستم استخدای، اثرات روی سلامتی مردم و نسبت های جنسیت و فرهنگ، اثرات بر روی سیستم حمل و نقل و ترابری و مسکن، تغییر در میزان تعداد افراد و ساختار خانواده، تغییر در شغل و عایدات، تغییر در خلق فرصت ها، تغییر در دستیابی و استفاده از منابع آب و خاک، تغییر در شبکه های اجتماعی و یکپارچگی انجمن ها، تغییر در طبیعت و دامنه ریسک های مختلف بهداشتی و قطع خوشبختی های روانی- اجتماعی بر اثر جابجایی های فردی پرداخته اند و به این نتیجه رسیده اند که ارزیابی تأثیرات اجتماعی پروژه ی سدسازی می تواند کمک مؤثری به پیشبرد استراتژی های توسعه جهت حل مسائل مردمان محلی و افزایش طولانی مدت توسعه پایدار پروژه های سدسازی باشد.

تالس [۱۰] در مقاله ای ضمن بررسی مفهوم تاریخی و جهانی سدها و بررسی تأثیرات سدها در زمینه های مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و بیوفیزیکی به این نتیجه می رسد که هر یک از تأثیرات فوق بر روی ساکنان پیرامون سدها به صورت مستقل و جداگانه از یکدیگر عمل نمی کنند، بلکه با یکدیگر ارتباطات متقابلی دارند و بررسی این تأثیرات می تواند اطلاعات مفید و ارزشمندی را در اختیار دانشمندان، بازرگانان و مدیران منابع طبیعی جهت بررسی مزایا و معایب ناشی از احداث سدها در جوامع و اکوسیستم ها به همراه داشته باشد.

گراف [۴] در مطالعه خود عنوان کرده است که مشکل تراز حساب کردن هزینه های مالی زیر سازی ساختمان سد هزینه های غیررایج مربوط به شکست اجتماعی، فساد سیاسی، تغییر مکان

۱- Livelihood capital: سرمایه معیشتی از جمله رویکردهایی است که سعی دارد مشکل فقر روستایی و آسیب پذیری خانوارها را بر محوریت انسان حل کند [۱۱].

فشرده، تلفات بوم شناختی و اکولوژیکی، تهدیدهای زمین‌شناسی همراه با زمین‌لغزه‌ها و زمین لرزه‌ها هستند. این سد یکی از بحث‌انگیزترین پروژه‌ها به واسطه اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی بوده است.

وانگ و همکاران [۲۰] معتقد بودند که در برخی از کشورها دولت متوجه از دست دادن دارایی روستاییان ناشی از احداث سد بوده است و برای جبران آن سیاست‌های مختلفی اتخاذ کرده است. در پژوهش وانگ و همکاران مشخص گردید که خانه‌ها و مزارع عمده‌ترین چیزهایی هستند که از بین می‌روند؛ در حالی که خسارات خانه‌ها همیشه جبران می‌شود، مزارع جدید اغلب کوچک‌تر یا از نظر کیفی فقیرتر از قبل هستند.

کمپل [۳] معتقد بود که احداث سد سبب افزایش آسیب‌پذیری مناطق تحت تأثیر سد و افزایش فرسایش و تخریب اراضی کشاورزی محلی منطقه خواهد شد.

شایسته و همکاران [۱۵]، در مقاله‌ای عنوان کردند که در محدوده سدها، حضور مردم میزان لذت آن‌ها از فعالیت گردشگری را افزایش می‌دهد. برآورد تمایل به پرداخت گردشگران نیز نشان داد که بیش از نیمی از مردم در صورتی که هزینه‌ها صرف حفاظت منطقه شود تمایل به پرداخت دارند. به عبارتی سدها جاذبه‌های گردشگری هستند که در صورت سرمایه‌گذاری به مناطق مناسبی برای جذب گردشگر تبدیل می‌شوند.

مایبری لویس [۹] در اثر خود معتقد است که بعضی از مسئولین پروژه‌ها اغلب سعی بر کاهش یا انکار حق قانونی غرامت دارند؛ بنابراین در قانون، سیاست‌ها و اصول و برنامه‌های توسعه دخالت کرده و آن را به نفع خود تغییر می‌دهند. یک چنین دستکاری غیراخلاقی در کشور هند وجود داشته و در اغلب موارد کاهش مشارکت مردم را در پیشرفت پروژه‌ها را به همراه داشته است.

سیسیلیانو و همکاران [۱۶]، با مطالعه اولین سد بزرگ، به بررسی اولویت‌های اجتماعی کامبوج تحت عنوان سد کمپچای جوامع تحت تأثیر این پروژه پرداختند. احداث سد سبب افزایش نگرانی‌هایی در بین جوامع محلی مانند تغییرات معیشت، تغییر شیوه زندگی، جبران خسارت، میزان دسترسی به مدارس و مراکز درمانی، تغییر انسجام و یا روابط اجتماعی، کیفیت اسکان مجدد و زیرساخت‌ها خواهد شد.

مواد و روش‌ها

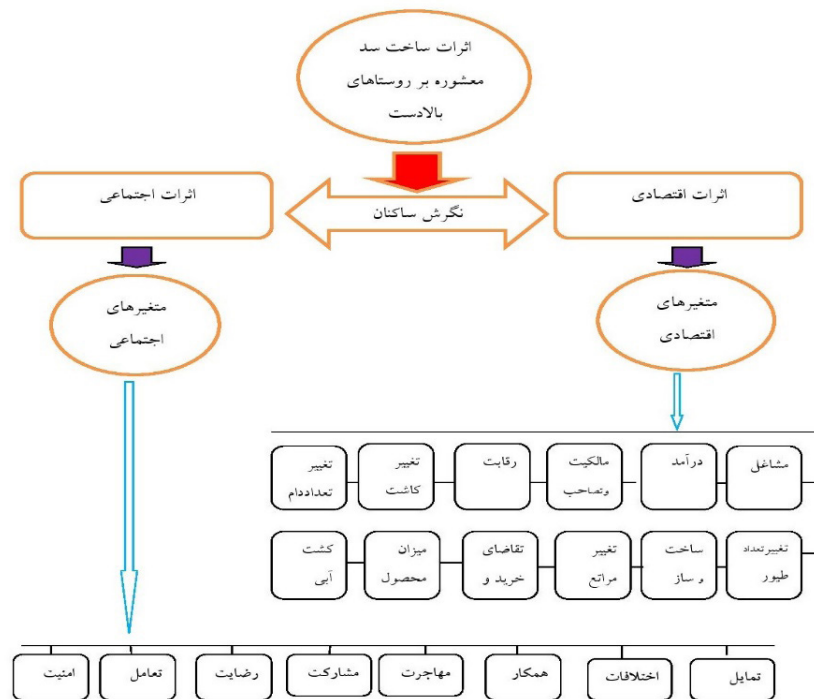
یافته‌ها نشان داد که میانگین سنی افراد ساکن در روستاهای بالادست سد حدوداً ۴۵ سال بوده است و بیش‌ترین توزیع فراوانی مربوط به طبقه سنی ۴۷-۴۲ سال با ۱۵٪ درصد و مسن‌ترین و جوان‌ترین افراد به ترتیب با سن ۸۵ و ۱۸ ساله بوده است. براساس داده‌های به دست آمده ۸۰٪ درصد مرد و ۱۹٪ درصد زن هستند. در این تحقیق تعداد افراد بی‌سواد با فراوانی ۱۰۰٪ و ۳۳٪ درصد و فوق دیپلم به بالا با فراوانی ۱۰٪ و ۳٪ درصد به ترتیب بیش‌ترین و کم‌ترین سطح سواد را داشتند.

در گام اول میزان حجم مورد نیاز تحقیق محاسبه شد. برای این کار با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه محاسبه گردید. در جدول ۱ حجم نمونه هر روستا مشخص شده است. در این تحقیق جمعیت ۱۹۰۲ نفری کل روستاها به‌عنوان جامعه آماری در نظر گرفته شد و با استفاده از فرمول کوکران، حجم نمونه ۲۹۰ نفر تعیین و برای پوشش قرار دادن احتمال خطا، حجم نمونه ۳۰۰ خانوار در نظر گرفته شده است. به‌منظور تعیین روایی پرسشنامه از نظرات اساتید و محققان روستایی استفاده شده است. در این پژوهش جهت تعیین پایایی ابزار تحقیق، پایایی پرسشنامه از طریق پیش آزمون سنجیده شد و سپس با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ پایایی پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفت. مقدار آلفا باید بالای ۰/۷ باشد که نشان دهد داده‌ها از پایایی مناسبی برخوردار هستند. در این تحقیق طبق یافته‌های جدول مقدار آلفا برابر ۰/۷۳ بوده است که نشان از پایایی مناسب داده‌ها دارد.

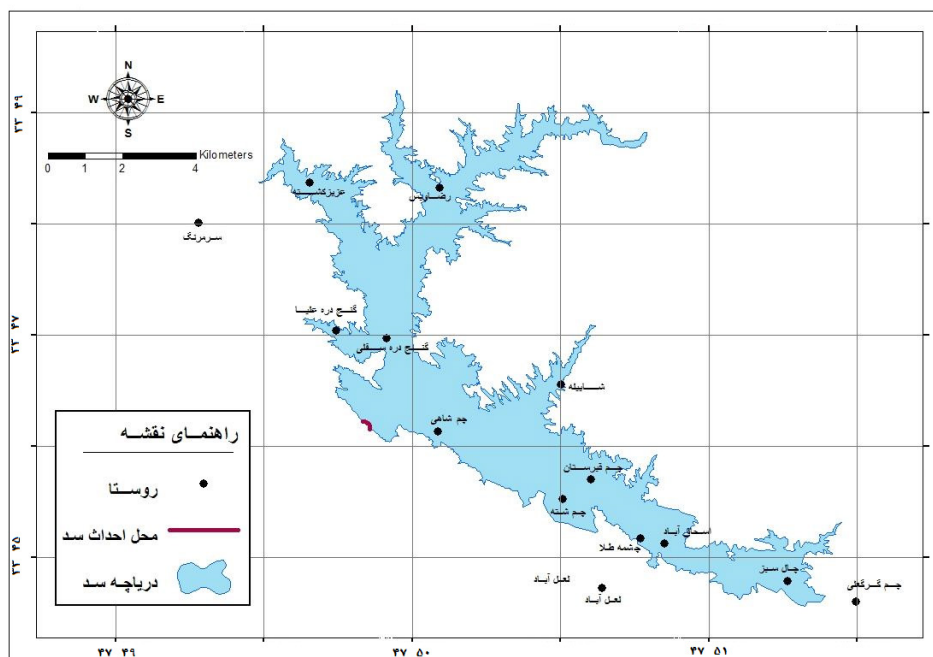
جدول ۱: روستاهای بالادست سد معشوره و اطلاعات مربوط به

حجم نمونه			
نام روستا	تعداد نمونه هر روستا	نام روستا	تعداد نمونه هر روستا
رضاوین	۲۷	چم گرگعلی	۱۲
گنج دره علیا	۳۳	چشمه طلا	۳۹
گنج دره سفلی	۹	چم شاهی	۱۶
سرمرنگ	۳۳	چم شته	۵
عزیز کشته	۳۹	لعل آباد	۳۷
اسحاق آباد	۱۳	چال سبز	۷
چم قبرستان	۱۴	کلکستان	۶
چم گرگعلی	۱۲		

در نمودار ۱ مدل مفهومی تحقیق نشان داده شده است. این مدل بر اساس پیشینه تحقیق و مشاهدات میدانی بدست آمده است. سد چندمنظوره معشوره که در ۵۴ کیلومتری شهرستان دلفان احداث می‌شود، پروژه‌ای ملی است که در تنگه‌ای مشهور به گاوشمار واقع شده است. این سد بر روی رودخانه کشکان واقع شده و موقعیت ساختگاه این سد در حدود یک کیلومتر پایین‌تر از محل تلاقی دو شاخه تشکیل دهنده رود بزرگ کشکان یعنی رودکارضا و رود چم زکریا است. موقعیت جغرافیایی این سد برابر ۴۷ درجه و ۵۰ دقیقه طول شرقی و ۳۳ درجه و ۴۸ دقیقه عرض شمالی است. این ساختگاه در ۹۰ کیلومتری غرب شهر خرم آباد، ۵۴ کیلومتری جنوب شهر دلفان و در ۴۵ کیلومتری شمال شهر کوهدشت واقع شده است. از سد معشوره به‌عنوان بزرگترین سد چندمنظوره تاریخ لرستان و غرب کشور یاد می‌شود. در نقشه محل احداث سد معشوره، مشخص شده است (شکل ۲).

شکل ۱: مدل مفهوم تحقیق

شکل ۲: روستاهایی که بر اثر آبرگیری سد معشوره زیر آب می روند

طرفی زمینه بازگشت مهاجران روستایی به روستا افزایش یافته است و بخشی قابل توجهی از روستاییان به روستا برگشته‌اند. هم‌چنین نتایج نشان می‌دهد که میزان تمایل افراد به مشارکت با یکدیگر بیشتر شده است. این جدول نشان می‌دهد که بعد از ایجاد سد مراتع به زمین‌های کشاورزی تبدیل شده و آلودگی صوتی و هوا و آبی بیشتر شده است، درگیری‌ها افزایش یافته است. برای حل این مشکلات

نتایج

همان‌طور که جدول (۲) نشان می‌دهد، ساخت سد تأثیر قابل‌توجهی بر مردم روستایی گذاشته است. نتایج جدول نشان می‌دهد که امنیت روستاها بیشتر شده و تمایل افراد روستایی به فعالیت‌های دامداری و دامپروری بیشتر شده است. هم‌چنین مشارکت زنان در فعالیت‌های اقتصادی روستا بیشتر شده است. از

می‌توان با ارائه آموزش‌هایی به مردم بومی و گردشگران زمینه‌های ایجاد آلودگی پسماند و صوتی را کاهش داد. هم‌چنین لازم است تا اختلافات بین افراد از طریق نهاد شوراهای اسلامی روستا و دهیاران و ریش سفیدان مدیریت شده و کاهش یابد و حتی می‌توان جلساتی عمومی با مردم برای حل مشکلات مشترک برپا کرد...

در جدول ۳ مشخص است که پاسخگویان معتقد بودند احداث سد بر کشاورزی تأثیر منفی گذارده است. اما کاشت درخت بیش‌تر شده است. هم‌چنین دریافت غرامت از دولت بابت ترغیب زمین‌های زراعی آن‌ها موجب رضایت نسبی در بین مردم محلی شده است. احداث سد منجر شده تا علاقه به کشاورزی به واسطه افزایش بهره‌وری

جدول ۲: سنجش نگرش ساکنان قبل و بعد از احداث سد

سؤالات	قبل از احداث سد						میانگین	بعد از احداث سد						میانگین
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	
اختلافات بر سر تقسیمات	۱۴	۲۰/۳	۲۷	۱۶/۷	۲۲	۲/۸۸	متوسط	۱	۲/۳	۱۰	۲۴/۷	۶۰/۷	۴/۵۶	خیلی زیاد
اختلافات ملکی	۸	۱۰	۴۰	۱۵	۲۷	۳/۰۳	متوسط	۳	۵/۳	۱۶	۳۱/۷	۴۲/۷	۴/۴۳	زیاد
میزان همکاری در بین افراد روستا	۳/۳	۸	۲۶/۷	۳۰/۷	۳۱/۳	۳/۵۱	زیاد	۱۱/۷	۲۲/۷	۲۸/۷	۲۰/۷	۱۵	۲/۹۵	متوسط
میزان مشارکت زنان در کارها	۵	۲۱	۳۷	۲۲/۷	۱۴/۳	۲/۸۰	متوسط	۵/۷	۱۰/۷	۱۸	۳۳/۷	۳۰/۷	۴/۲۶	زیاد
گرایش به دامداری و دامپروری	۵/۷	۷	۲۰	۳۵/۷	۳۱/۷	۳/۸۹	زیاد	۱۰	۲۷	۲۴	۱۹	۱۸/۳	۲/۹۱	متوسط
کاشت انواع درختان	۱۳/۳	۲۹/۷	۳۲/۳	۱۵	۸/۳	۳/۲۵	متوسط	۴/۳	۵/۳	۱۵	۲۳	۵۱/۳	۴/۴۷	زیاد
میزان بازگشت مهاجران	۲۴/۷	۳۲	۲۴	۱۲/۳	۶/۷	۱/۵۹	کم	۳	۷/۷	۱۲/۳	۳۴	۴۱/۷	۴/۳۵	زیاد
تبدیل مراتع به زمین کشاورزی	۱۹/۷	۳۱	۳۰/۷	۱۰/۳	۸	۲/۷۴	متوسط	۳/۷	۱۰	۲۰	۳۷/۷	۲۶	۳/۸۶	زیاد
تأثیر تنوع شغلی بر میزان همکاری روستاییان	۱۹/۷	۳۰	۳۲	۱۲/۳	۵/۷	۲/۴۶	کم	۴/۳	۸	۱۸/۳	۴۵/۳	۲۳	۳/۷۵	زیاد
امنیت منطقه و راه ها	۱۸	۳۶/۳	۲۵	۱۲/۳	۸/۳	۲/۴۳	کم	۵	۸	۱۵/۷	۴۴/۷	۲۳/۷	۳/۶۶	زیاد
تعداد گردشگران	۲۱	۴۳	۲۴	۷/۷	۳/۳	۲/۷۱	کم	۳	۱۱/۷	۲۰	۴۲/۳	۲۱	۳/۶۸	زیاد
آلودگی هوا	۲۶	۴۲/۳	۱۸	۷	۵/۷	۱/۷۷	کم	۴/۷	۵/۷	۷/۱۹	۴۴/۳	۲۲/۷	۴/۲۵	زیاد
آلودگی آب	۲۷/۷	۴۰/۷	۱۶/۳	۹/۳	۵/۳	۱/۷۷	کم	۳	۱۲	۲۴	۴۲/۳	۱۷	۴/۱۱	زیاد
آلودگی صوتی	۳۳	۳۹	۱۳/۷	۹/۳	۳/۷	۱/۹۰	کم	۶/۷	۱۰/۳	۱۷/۳	۴۵/۳	۱۸	۴/۰۹	زیاد
روند مهاجرت از روستا به خارج از روستا	۱۲	۱۷/۳	۲۷	۲۹/۷	۱۳/۳	۱/۸۵	کم	۱۲	۲۸/۳	۱۴/۷	۲۵/۷	۱۶/۷	۱/۹۳	کم
تغییر شغل افراد روستایی	۱۵/۷	۲۷	۳۶/۷	۱۴	۴/۷	۳/۳۶	متوسط	۴/۳	۱۶/۷	۲۷	۳۲/۳	۱۷/۷	۳/۷۳	متوسط
ساخت و ساز	۱۱	۳۴	۳۳	۱۴	۷/۳	۱/۲۸	کم	۴/۷	۱۲	۲۱/۷	۳۳/۳	۲۶/۷	۴/۲۴	زیاد
مساحت خانه‌های مسکونی	۱۲	۳۸/۷	۳۳	۷/۷	۷/۷	۱/۴۰	کم	۴/۷	۱۰/۳	۱۷/۳	۴۲/۳	۲۲	۴/۴۱	زیاد
رقابت بر سر تصاحب و مالکیت اراضی بین مردم	۱۸/۷	۳۴/۷	۲۷/۳	۱۴	۵	۱/۵۶	متوسط	۵	۹/۳	۲۳/۳	۳۹/۷	۲۱/۳	۳/۹۸	زیاد
رقابت بر سر ایجاد باغ و اختصاص اراضی شیب دار و مرتعی	۱۸	۳۶/۷	۲۷/۳	۱۲/۳	۵	۱/۶۴	کم	۳/۴	۱۱	۲۱/۳	۳۹	۲۳/۳	۴/۱۳	زیاد
میزان ساخت راه روستایی	۲۲/۳	۳۶/۳	۲۶	۹/۳	۵/۳	۱/۶۱	کم	۷	۱۰/۳	۲۲/۳	۳۸	۲۱	۳/۶۶	زیاد
	میانگین					۲/۳۵	کم			میانگین			۳/۸۷	زیاد

خیلی کم (۱) - کم (۲) - متوسط (۳) - زیاد (۴) - خیلی زیاد (۵)

محصولات کشاورزی بیش‌تر شود. هم‌چنین روستاییان اعلام کرده‌اند که افراد زیادی با احداث سد تصمیم به برگشتن به روستا کرده‌اند. وقتی علت را از روستاییان پرسیده شد، عده‌ای این مسأله را به جهت دریافت غرامت ناشی از قطع درخت در هنگام آبگیری سد دانسته‌اند. هم‌چنین رفت و آمدها به روستا بیش‌تر شده و روستاییان شغل‌های جدیدی را در ارتباط با سد و گردشگری بدست آوردند.

نتایج نشان می‌دهد که تعامل خوبی بین مردم روستایی و مسئولان اجرای پروژه در نواحی روستایی وجود داشته است؛ آگاهی رسانی‌ها به مردم بومی در حد قابل قبولی بوده است و اطلاعات قابل قبولی به

مردم بومی درباره سد ارسال شده است. دولت مذاکراتی را با مردم بومی برای زمین‌ها و مسکن‌هایشان و تأثیراتی که سد بر آن می‌گذارد، داشته‌اند، اما در مجموع به‌نظر می‌رسد که مردم دخالت چندانی در پروژه سدسازی نداشته‌اند و میان مشارکت دادن مردم کم بوده است. حتی برخی از مردم می‌گفتند که «مسئولان سد برای خودکار می‌کنند و ما هم برای خود و کاری به کار همدیگر نداریم (جدول ۴).

یافته‌های حاصل از جدول ۵ نشان می‌دهد که مقصد مهاجرت رابطه نزدیکی با سن افراد دارد. به عبارتی افراد جوان‌تر تمایل دارند که شهرهای بزرگ و حتی تهران مهاجرت کنند اما افراد پیرتر

جدول ۳: سنجش نگرش ساکنان از اثرات سد بر زندگی فعلی و آینده خود

سوالات	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	نگرش
با وجود مهاجرت اجباری ناشی از احداث سد، نسبت به زندگی آینده خود تا چه اندازه خوش بین هستید؟	۳۲/۳	۲۱/۳	۲۸/۳	۱۲	۶	۲/۳۸	کم
شما با وجود دریافت غرامت از سوی دولت، احساس رضایت می‌کنید؟	۹/۳	۲۵/۳	۳۴/۳	۲۰/۳	۱۰/۷	۲/۹۸	متوسط
شما مهاجرت اجباری را تا چه حد تهدیدی برای شغل خود محسوب می‌کنید؟	۱۱	۱۳/۳	۳۱/۷	۲۳/۷	۲۰	۳/۲۸	متوسط
خود شما تا چه اندازه از شغل فعلی خویش رضایت دارید؟	۱۰/۷	۱۲/۷	۳۳	۲۷	۱۵/۳	۳/۲۴	متوسط
به‌نظر شما از زمان شروع احداث سد تعداد دام روستا چه میزان کاهش داشته است؟	۷/۵	۱۱/۳	۲۰/۷	۳۸/۷	۲۲/۳	۳/۶۱	زیاد
به‌نظر شما از زمان شروع احداث سد تعداد طیور روستا چه میزان کاهش یافته است؟	۵/۳	۱۱/۷	۲۳/۷	۳۴/۳	۲۴/۷	۳/۶۲	زیاد
به‌نظر شما ورود گردشگران به منطقه تا چه اندازه بر ایجاد اشتغال و افزایش درآمد شما تأثیر داشته است؟	۱۳/۳	۸	۱۷/۳	۳۵/۳	۲۶	۳/۵۳	زیاد
با شروع ساخت سد معشوره، سرپرستان خانوارهای روستای شما تا چه حد تمایل به انجام فعالیت‌های کشاورزی دارند؟	۶	۱۰/۷	۲۲/۷	۳۵	۲۵/۷	۳/۶۴	زیاد
با شروع ساخت سد معشوره چه میزان از افراد روستای شما اقدام به کاشت درخت کرده‌اند؟	۷/۷	۹	۲۰/۷	۳۲/۳	۳۰	۳/۶۸	زیاد
تا چه اندازه تقاضا برای خرید و فروش املاک و باغات وجود دارد؟	۶/۷	۸	۲۱/۳	۳۴/۳	۲۸	۳/۷۰	زیاد
در روستای شما افرادی هستند که برای فعالیت در زمینه کشاورزی و باغداری به‌صورت روزانه یا هفتگی به روستا مراجعه کنند؟	۶/۳	۷/۳	۲۸/۳	۳۱/۳	۲۶/۷	۳/۶۵	زیاد
در روستای شما خانوارهایی هستند که با شروع ساخت سد، اقدام به برگشت دائمی به روستا نموده‌اند؟	۹	۱۳/۷	۱۶/۳	۳۴/۳	۲۶/۷	۳/۵۶	زیاد
کل						۳/۴۰	متوسط

خیلی کم (۱) - کم (۲) - متوسط (۳) - زیاد (۴) - خیلی زیاد (۵)

جدول ۴: سنجش نگرش ساکنان در رابطه با نحوه برخورد مسئولان پروژه با آن‌ها

سوالات	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	نگرش
آیا با مسئولان پروژه درگیری داشته‌اید؟	۷۳	۱۸/۷	۷/۷	۰/۳	۰/۳	۱/۳۶	خیلی کم
آیا مسئولان پروژه کمک اقتصادی خاصی به شما کرده‌اند؟	۲۱/۷	۳۳/۳	۲۶	۱۳	۶	۲/۴۸	کم
آیا مسئولان پروژه از نظر اقتصادی برای روستا مفید بوده‌اند؟	۱۶	۲۲	۲۷/۷	۲۴/۷	۹/۷	۲/۹۰	متوسط
آیا تعاملی بین شما و مجریان و دست‌اندرکاران پروژه رخ داده است؟	۲۱	۱۷	۲۷/۷	۱۹/۷	۱۳/۷	۲/۹۸	متوسط
آیا آگاهی رسانی درباره پروژه صورت گرفته است؟	۱۰/۳	۱۴	۳۱/۳	۲۵/۳	۱۷/۷	۳/۲۶	متوسط
آیا از روند اجرای پروژه اطلاعاتی دارید؟	۱۱/۷	۱۲/۳	۳۲/۷	۲۵	۱۸	۳/۲۵	متوسط
آیا تاکنون با شما مذاکرانی درباره زمین و خانه مسکونی شما شده است؟	۷/۳	۱۲	۲۹	۳۱/۳	۲۰	۳/۴۵	متوسط
آیا از رفتار دست‌اندرکاران پروژه احداث سد راضی هستید؟	۸/۷	۱۰/۳	۲۹	۲۴/۷	۲۷/۳	۳/۵۲	زیاد
در مجموع از اجرای پروژه ساخت سد رضایت دارید؟	۹/۳	۱۴	۳۵/۳	۲۶	۳/۷	۲/۸۲	متوسط
میانگین						۲/۸۹	متوسط

خیلی کم (۱) - کم (۲) - متوسط (۳) - زیاد (۴) - خیلی زیاد (۵)

متغیر وابسته	مستقل	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
مقصد مهاجرت	سن	۰/۴۴۷	۰/۰۰۰*
رضایت از اجرای پروژه	سن	۰/۲۴۶	۰/۰۰۰*

** معنی داری در سطح ۰/۰۱

جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که نگرش مردم قبل و بعد از سد تفاوت معنی داری دارد. به عبارتی ساخت سد تأثیرات زیادی بر روستاها گذاشته است؛ بنابراین نتایج می‌توان دریافت که در زمان قبل از احداث سد، اختلافات ملکی، میزان همکاری ساکنان، پدیده مهاجرت از روستا، شیوه کسب درآمد، ساخت و ساز و میزان بهره‌مندی از خدمات با وضعیت فعلی که ناشی از احداث سد می‌باشد، به‌طور کلی متفاوت بوده و این نشانگر تأثیرات اجتماعی و اقتصادی گسترده سد بر زندگی آن‌هاست (جدول ۱۰).

یافته‌ها نشان می‌دهند که احداث سد سبب شده کاشت انواع درختان بیش‌تر شود، درآمد کشاورزی بیش‌تر شود، گردشگری

روستاهای اطراف را ترجیح می‌دهند. همچنین رابطه معنی داری بین رضایت از پروژه و سن وجود دارد. افراد مسن از پروژه رضایت سدی سازی رضایت دارند و لذا تمایل کم‌تری به مهاجرت دارند ولی افراد جوان رضایت کم‌تری نسبت به پروژه دارند و ترجیح می‌دهند که مهاجرت کنند. وقتی از سالمندان و جوانان علت این نظر پرسیده شد، سالمندان علت رضایت خود را افزایش درآمد حاصل از بهبود کشاورزی دانسته‌اند. چون منابع آب بیش‌تری بدست آورده و تولید کشاورزی آن‌ها افزایش یافته است. اما جوانان بیش‌تر تحت تأثیر گردشگرانی که به روستا آمده‌اند و تفاوت سبک زندگی که گردشگران با روستاییان دارند به همراه پیشنهاد پولی که مسئولان احداث سد به آن‌ها در قبال فروش زمین‌هایشان داده‌اند، تمایل به فروش زمین و مهاجرت پیدا کرده‌اند.

جدول ۵: رابطه بین سن - مقصد مهاجرت و رضایت از اجرای پروژه

جدول ۶: نتایج آزمون ویلکاکسون

گویندها	میزان ضریب	سطح معنی داری
اختلافات بر سر تقسیمات	-۱۱/۱۴	۰/۰۰*
اختلافات ملکی	-۱۰/۱۳	۰/۰۰*
میزان همکاری در بین افراد روستا	-۷/۰۷	۰/۰۰*
میزان مشارکت زنان در کارهای کشاورزی	-۵/۶۳	۰/۰۰*
گرایش به دامداری و دامپروری	-۶/۶۰	۰/۰۰*
کاشت انواع درختان	-۱۰/۸۴	۰/۰۰*
میزان بازگشت مهاجران	-۱۱/۵۲	۰/۰۰*
تبدیل مراتع به زمین کشاورزی	-۹/۸۵	۰/۰۰*
تأثیر تنوع شغلی بر میزان همکاری روستاییان	-۱۰/۲۴	۰/۰۰*
امنیت منطقه و راه‌ها	-۹/۲۸	۰/۰۰*
تعداد گردشگران	-۱۱/۶۵	۰/۰۰*
آلودگی هوا	-۱۱/۵۲	۰/۰۰*
آلودگی آب	-۱۱/۰۴	۰/۰۰*
آلودگی صوتی	-۱۱/۴۶	۰/۰۰*
تمایل به مهاجرت به شهر	-۰/۸۲	۰/۴۱۱
تغییر شغل افراد روستایی	-۷/۵۵	۰/۰۰*
ساخت و ساز	-۸/۴۱	۰/۰۰*
مساحت خانه‌های مسکونی	-۹/۶۳	۰/۰۰*
رقابت بر سر تصاحب و مالکیت اراضی بین مردم	-۹/۸۹	۰/۰۰*
رقابت بر سر ایجاد باغ و اختصاص اراضی شیب‌دار و مرتعی	-۱۰/۳۷	۰/۰۰*
میزان ساخت راه روستایی	-۱۰/۰۵	۰/۰۰*

** معنی داری در سطح ۰/۰۱

افزایش یابد و گرایش به دامداری و دامپروری بیش تر شود. هم چنین یافته ها نشان می دهند که میزان مشارکت بین اهالی روستا افزایش یافته است. اما در مقابل آلودگی بیش تر شده و به واسطه شلوغ شدن و ورود افراد غیربومی امنیت کاهش یافته است.

دو گروه برای تحقیق انتخاب شدند: الف) گروهی که کل اراضی و مساکن آن ها زیر آب رفته است. این ها ساکنان روستاهای گنج دره سفلی، اسحاق آباد، چم قبرستان، چم گرگعلی، چشمه طلا، چم شاهی، چم شته و کلکستان هستند.

ب) گروهی که فقط بخشی از اراضی و باغات آن ها زیر آب می رود: این ها ساکنان روستاهای چال سبز، گنج دره علیا، رضاوایس، سرمرنگ، لعل آباد، و عزیز کشته هستند.

به نظر می رسد تفاوت قابل ملاحظه ای در نگرش این دو گروه در برخی گویه ها نسبت به اثرات احداث سد معشوره وجود دارد و این تفاوت نگرش، منشأ تغییراتی در زندگی آن ها شده است. این تفاوت نگرش با آزمون من ویتنی مورد بررسی قرار گرفت.

نتایج نشان می دهد که تأثیرات سد بر دو گروه متفاوت است. افرادی که بخشی از زمین هایشان تحت تأثیر سد زیر آب رفته است تلاش می کنند تا از طرق مختلف نظیر کاشت درختان، کسب درآمد کشاورزی و دامپروری و جذب گردشگر کسب درآمد کنند و تمایل بیش تری به اقامت دارند؛ اما آن ها که تمام زمین هایشان مهاجرت کرده اند تمایل به دریافت غرامت و مهاجرت از روستایشان دارند (جدول ۷)

جدول ۷: نتایج آزمون من ویتنی

گویه ها	ضریب من ویتنی	سطح معنی داری	گویه ها	ضریب من ویتنی	سطح معنی داری
اختلافات بر سر تقسیمات	-۱/۲۷	۰/۲۰۳	میزان ساخت راه روستایی	-۱/۷۷	۰/۰۷۷
اختلافات ملکی	-۲/۴۶	۰/۰۱۴	با احداث سد، نسبت به زندگی آینده خود تا چه اندازه خوش بین هستید؟	-۱/۶۶	۰/۲۵۹
میزان همکاری در بین افراد روستا	-۳/۴۰	۰/۷۳۴	شما با وجود دریافت غرامت از سوی دولت، احساس رضایت می کنید؟	-۱/۱۲	۰/۰۷۰
میزان مشارکت زنان در کارهای کشاورزی	-۱/۹۶	۰/۰۴۹	مهاجرت اجباری راتا چه حد تهدیدی برای شغل خود محسوب می کنید؟	-۱/۸۰	۰/۴۱۰
گرایش به دامداری و دامپروری	-۲/۰۴	۰/۰۴۱	شما تا چه اندازه از شغل فعلی خویش رضایت دارید؟	-۰/۸۲	۰/۰۸۵
کاشت انواع درختان	-۰/۶۸	۰/۴۹۱	به نظر شما از زمان شروع احداث سد تعداد دام روستا چه میزان کاهش داشته است؟	-۲/۰۹۲	۰/۰۰۳
میزان بازگشت مهاجران	-۱/۸۱	۰/۰۷۰	به نظر شما از زمان شروع احداث سد تعداد طیور روستا چه میزان کاهش یافته است؟	-۱/۷۱	۰/۰۸۶
تبدیل مراتع به زمین کشاورزی	-۳/۳۷	۰/۰۰۱	ورود گردشگران به منطقه تا چه حد بر ایجاد اشتغال و افزایش درآمد شما تأثیر داشته است	-۲/۳۷	۰/۰۱۸
تأثیر تنوع شغلی بر میزان همکاری روستاییان	-۰/۶۴	۰/۵۱۹	سرپرستان خانوارهای روستای شما تا چه حد تمایل به انجام ۲۹/۲- فعالیت های کشاورزی دارند؟	-۲/۲۹	۰/۰۲۲
امنیت منطقه و راه ها	-۰/۵۱	۰/۶۰۷	با شروع ساخت سد معشوره چه میزان از افراد روستای شما اقدام به کاشت درخت کرده است	-۲/۱۱	۰/۰۳۴
تعداد گردشگران آلودگی هوا	-۰/۷۴	۰/۴۵۶	تا چه اندازه تقاضا برای خرید و فروش املاک و باغات وجود دارد؟	-۰/۹۱	۰/۳۶۰
آلودگی آب	-۱/۱۱	۰/۲۶۷	افراد هستنند که برای فعالیت در زمینه کشاورزی و باغداری روزانه یا هفتگی به روستا مراجعه کنند؟	-۳/۷۳	۰/۰۰
آلودگی صوتی	-۳/۴۲	۰/۵۰۱	در روستای شما خانوارهایی هستند که با شروع ساخت سد، اقدام به برگشت دائمی به روستا نموده اند	-۱/۰۳	۰/۳۰۲
روند مهاجرت از روستا به خارج از روستا	-۰/۲۹	۰/۷۶۸	آیا با مسئولان پروژه درگیری داشته اید؟	-۰/۲۳	۰/۸۱۴
تغییر شغل افراد روستایی	-۰/۸۶	۰/۳۸۷	آیا مسئولان پروژه کمک اقتصادی خاصی به شما تاکنون کرده اند؟	-۱/۱۹	۰/۲۳۴
ساخت و ساز	-۰/۴۲	۰/۶۷۰	آیا مسئولان پروژه از نظر اقتصادی برای روستا مفید بوده اند؟	-۲/۲۱	۰/۰۲۷
مساحت خانه های مسکونی	-۱/۷۳	۰/۰۸۲	آیا تعاملی بین شما و مجریان و دست اندرکاران پروژه تاکنون رخ داده است؟	-۲/۰۹۷	۰/۰۰۳
رقابت برسر تصاحب و مالکیت اراضی بین مردم	-۰/۹۵	۰/۳۴۲	آیا آگاهی رسانی درباره پروژه صورت گرفته است؟	-۰/۳۱	۰/۷۵۲
رقابت بر سر ایجاد باغ و اختصاص اراضی شیب دار و مرتعی	-۱/۴۷	۰/۱۴۰	آیا از روند اجرای پروژه اطلاعاتی دارید؟	-۰/۳۴	۰/۷۳۲
			آیا تاکنون با شما مذاکرانی درباره زمین و خانه مسکونی شما شده است؟	-۰/۱۹	۰/۸۴۴
			آیا از رفتار دست اندرکاران پروژه احداث سد راضی هستید؟	-۲/۲۳	۰/۰۲۶
			در مجموع از اجرای پروژه ساخت سد رضایت دارید؟	-۱/۶۸	۰/۰۹۲

** معنی داری در سطح ۰/۰۱ * معنی داری در سطح ۰/۰۵

بحث و نتیجه گیری

نتایج تحقیق نشان می‌دهد با ایجاد سد اختلافات زیادی بر سر تقسیمات املاک رخ داده است. این اختلافات شامل اختلاف در زمین و ملک بوده است. همچنین نتایج تحقیق نشان می‌دهد که میزان مشارکت زنان در کارهای کشاورزی افزایش یافته است. روستاییان برای کسب درآمد و جبران خسارت توسط دولت اقدام به کاشت انواع درخت کرده‌اند. همین به واسطه افزایش درآمد و شغل در روستا میزان بازگشت مهاجران به روستا افزایش یافته است. ورود گردشگران به منطقه رشد داشته که کسب شده گردشگری به شغل دوم برای روستاییان تبدیل شود. در مقابل به خاطر سود جویی و کسب درآمد بیش‌تر مراتع به زمین کشاورزی تبدیل شده است. مهم‌ترین مسأله برای ساکنان بالادست سد، مسأله جابه‌جایی یا به عبارتی مهاجرت اجباری ساکنان است؛

احداث این پروژه باعث از هم‌گسیختگی و حتی محو بسیاری از سنت‌ها و شیوه‌های مرسوم مانند همکاری روستاییان با هم، تقسیمات اراضی بر اساس عدالت در بین خود، تغییر شغل افراد روستایی، تجاوز بیش‌تر به طبیعت، افزایش نگرش اقتصادی ساکنان، افزایش دغدغه ساکنان از وضعیت آینده خود و عدم توجه دولت به توسعه این روستاها طی چند سال اخیر شده است؛ اجرای این پروژه از هم اکنون به واسطه بهبود راه و وجود جاذبه‌های آن باعث رونق گردشگری و افزایش درآمد و مشاغل ساکنان شده است؛

با اجرای این پروژه، اختلافات بر سر تقسیم اراضی و آب در بین ساکنان افزایش داشته و حتی گاهی منجر به خشونت و درگیری منجر شده است؛

با احداث سد، تعداد زیادی از ساکنان شغل خود را از دست داده و در شهرها باید به دنبال شغل‌های کاذب باشند که این مورد از اثرات ساخت سد با تحقیقات صورت گرفته که در پیشینه تحقیق آمده مطابقت دارد؛

با احداث سد معشوره، تغییر قابل توجهی از لحاظ اقتصادی و اجتماعی در رفتار و نگرش ساکنان ایجاد شده و از آنجایی که ساکنان احساس می‌کنند با احداث سد، املاک، دارایی‌ها، مسکن، شغل و مکان زندگی خود را از دست خواهند داد؛ بنابراین در راستای افزایش درآمد و سرمایه خود از طریق افزایش مساحت مسکن، تبدیل اراضی شیبدار و اختصاص آن به باغ، تصاحب بیش‌تر املاک و کاشت درخت جهت دریافت غرامت و خسارت بیش‌تر از دولت تلاش می‌کنند که در خصوص این موارد هم مذاکراتی با ساکنان ۱۴ روستای بالادست سد صورت گرفته است و این نشان می‌دهد در آینده‌ای نه چندان دور، ساکنان بالادست سد با مهاجرت اجباری و پیامدهای آن مواجه هستند. با توجه به مطالب گفته شده پیشنهادها زیر ارائه می‌شوند:

۱- قبل از همه به نظر می‌رسد، باید مطالعه‌ای دقیق‌تر از ابعاد مختلف زندگی ساکنین بالادست سد صورت گیرد؛ به این معنی که

در این روستاها تنوع منابع درآمد زیاد است و از بین ۱۴ روستای مورد مطالعه، روستاهایی وجود دارند که با توجه به محیط طبیعی و بکر خود درآمد زیادی را از فروش محصولات درختان طبیعی بدست می‌آورند و این محصولات به گفته ساکنان روستاها جنبه درمانی (محصول درخت مازو، ارجن، سقرکوهی و بلوط کوهی) و جنبه غذایی (محصول درخت گز) دارند و یا در این روستاها افراد غنی و فقیر و گاهاً بینوا زندگی می‌کنند، با این شرایط دولت باید چطور و چه مقدار غرامت زیر آب رفتن زمین‌ها کشاورزی را به این افراد پرداخت کند؟ آیا پرداخت غرامت ناچیز از سوی دولت به این افراد فقیر می‌تواند زندگی شهر نشینی آنان را تضمین کند؟ پس با توجه به این موارد و موارد فرهنگی فراوان دیگر مطالعه‌ای همه جانبه ضروری به نظر می‌رسد؛

۲- با توجه به این که یکی از اهداف ایجاد سدها گسترش فعالیت‌های تفریحی و گردشگری می‌باشد، برنامه‌ریزی گردشگری روستایی می‌تواند تأثیرات به سزایی در رونق اقتصادی روستاهای پیرامون سد داشته باشد و با اسکان مجدد این ساکنان در اراضی مرتفع زمینه افزایش درآمد آن‌ها از طریق گردشگری وجود دارد؛

۳- پیشنهاد می‌شود از هم اکنون مسئولین نسبت به تأمین زندگی ساکنین اقداماتی از جمله جلوگیری از یأس و ناامیدی، دادن امتیازاتی از جمله مشارکت دادن روستاییان در امورات ساخت سد، از سرگیری اجرای طرح هادی روستایی در این روستاها و مبارزه شدید با تبدیل مراتع به اراضی کشاورزی انجام دهند؛

۴- در صورت اسکان اجباری ساکنان در اراضی مرتفع باقیمانده، پیشنهاد می‌شود دولت با دادن تسهیلات ویژه به ساکنان و تشویق آن‌ها به دامداری بکوشد.

منابع

1. Aguirre, I. 2005. Social Investigation of the Communities Affected by the Chixoy Dam. Rights Action, Washington, DC. Panel Appraisal, 21 (3):1-17.
2. Amini, C. Wesi, F, Mohammadi, S. 2018. Analysis and explanation of the effects of dam construction on sustainable livelihood of rural areas (case of Darian Horaman dam), Strategic Studies of Public Policy, 8(27):155-176 (In Persian).
3. Campbell, H. B. 2013. Breaking ground: environmental and social issues of the three gorges Dam in China, ted case study: <http://www1dam-a.chin/ICE/ted/edu.american>.
4. Graf, W. L. 2005. Geomorphology and American dams: The scientific, social, and economic context, Geomorphology, 71:3-26.
5. Habib Nejadloojaudi, S., Maleki, T, Reminder, H.

14. Saedi, S. 2012. Economic Consequences of Taleghen Dam Construction from the Perspective of Natural Resources, Master Thesis in Geography and Rural Planning, Tehran, University of Tehran, Faculty of Geography, Supervisor Dr. Mehdi Talib (In Persian).
15. Shayesteh, K, Sheikhi, Z. 2019. Psychological range capacity and management of coastal areas along the Zayandehrud Dam Lake, Social Tourism Studies, 7(13):147-170 (In Persian).
16. Siciliano, G. Urban, F.K. Lonn, P.D. 2015. Hydropower, social priorities and the rural –urban development divide: the case of large dams in Cambodia, Energy Policy, 86:273-285.
17. Tavakoli, J. 2011. Sustainability requirements in spatial displacement of rural communities, Hamedan, Proceedings of the Second National Conference on Sustainable Rural Development, Bu Ali Sina University, Hamedan (In Persian).
18. The world Commission on Dams. 2000. Dams and Development a New Framework for Decision Making. Earth scan Publications Ltd, London and Sterling, VA
19. Veisi, Farzad. 2002. The effect of construction of Zaribar Lake dam and canal on the economic development of villages in the central part of Marivan, Master Thesis in Geography and Rural Planning, Shahid Beheshti University, Faculty of Earth Sciences (In Persian).
20. Wang, P., Lassoie, J. P., Dong, S., Morreale, S. J. 2013. A framework for social impact analysis of large dams: A case study of cascading dams on the Upper-Mekong River. China. Journal of environmental management. 15:40-131.
2019. Analysis of the problems of the people of Rudbar village in Behshahr city due to the displacement caused by the construction of the dam, village and development, 22(2):83-103(In Persian).
6. Heydari, S. 2012. Assessing the social consequences of constructing Taleghen Dam on the surrounding villages and rangelands, Master Thesis in Geography and Rural Planning, University of Tehran, Faculty of Geography, Supervisor Dr. Mohsen Mohseni Saravi and Dr. Ali Akbar Mehrabi (in Persian).
7. Mahmoudi, H, Parsamehr, A. H. 2012. Effects of dams on the environment and human management, the first national conference on strategies for achieving sustainable development, Fasa University (in Persian).
8. Malek Hosseini, A. 2012. Assessing the socio-economic effects of Soleimanshah Songhar Dam on rural development in the region, Kermanshah, Razi University, Extension Department (in Persian).
9. Maybury-Lewis, D. 2003. Development and the Human Rights of Minorities,” in Y. Kikuchi Development Anthropology: Beyond Economics, Manila. New Day Publishers.
10. Mir Norouzi, M., Farahani Rad, H., Khalili, R. 2004. Social Assessment (SA) in order to increase the resilience of residents in resettlement of Sadjask project, Quarterly Journal of Environment and Development, 1(1): 23-35 (in Persian).
11. Motiee Langroudi, H., Ghadiri Maasoom, M., Rezvani, M. R., Nazari, A. A., Sahneh, B. 2011. The Impact of Immigrant Return to Rural Areas on Improving Residents' Livelihoods (Case Study: Aqqala County). Journal of Human Geography Research, 43(78):76-83.
12. Najibnia, K., Fadaei, A. 2010. Human, Water and Dam, Ministry of Energy, Tehran (In Persian).
13. Rahmati, A., Nazarian, A. 2010. Socio-economic and environmental effects of settlements subject to displacement due to dams (Case study: Upper Gotvand Dam, Karun River), Tehran, Environmental Research, 1(2):33-38 (In Persian).

Abstract

Economic-Social Effects of Dam Construction base of Upstream Villagers-Case study: Maashoreh Dam in Lorestan Province

R. Rezaei¹ and A. Azmi^{2*}

Received: 2021/01/03 Accepted: 2021/07/06

The dam is one of the huge development projects. With the implementation of this project, a lake will be formed behind the dam and a significant area of land will be submerged, which will create employment for many residents of the lake shore. Today, the construction of the dam has many socio-economic benefits and harms, and efforts are being made to obtain the most benefits and the least losses in the form of examining the effects of this project. The main purpose of this study is to assess the attitudes of residents of 14 villages upstream of the dam from the socio-economic effects of the construction of Mashoureh Dam in Lorestan province, on their lives. The statistical population in this study includes residents of villages upstream of Mashoureh Dam, 290 of whom were identified based on Cochran's formula. After collecting data, using SPSS software, a significant relationship was observed between the age variable of individuals with the level of satisfaction with the implementation of the project and the destination of immigrants in the future. The basis of the amount of land that goes under water was examined. According to the results, there was a significant difference in the attitude of residents in the two periods before and after the construction of the dam and the attitude of the two groups (based on the amount of water covered by their lands) and this indicates changes in socio-economic dimensions of residents due to Construction of a dam.

Keywords: Socio-Economic attitude, Mashoureh dam, Forced migration, Under water, Lorestan province

1. Master of Geography and Rural Planning, Razi University, Faculty of Literature and Humanities, Department of Geography, Kermanshah, Iran

2. Assistant Professor of Geography and Rural Planning, Razi University, Faculty of Literature and Humanities, Department of Geography, Kermanshah, Iran a.azmi@razi.ac.ir